

Fantaseren over staken

Precariteit, de culturele sector, het werk
van de suppoost en de (on)mogelijkheid
van actie

De flexibilisering van de arbeidsmarkt leidt tot precare arbeidsverbanden, die vaak voor lief worden genomen. Wat die onzekerheid betekent, laat de film *Fantasies on how to strike* over museumsuppoosten zien. Wordt het niet tijd om in actie te komen?

Scene – museumzaal – dag

Suppoosten Andrea en Eef staan samen op dezelfde post. Er zijn veel bezoekers in de museumzaal. Zo onopvallend mogelijk voeren ze, al fluisterend, een gesprek.

ANDREA

Ik vind echt dat we met elkaar moeten gaan staken.

EEF

Dan moet je iedereen meekrijgen, dat gaat je niet lukken. Er zullen altijd mensen zijn die zeggen dat ze meedoen en dan toch gaan werken.

ANDREA

Is er niet iemand hier lid van een vakbond, of zo?

EEF

Ja, eentje. Maar dat gaat je niet helpen. En als ze erachter komen dat je onrust zaait kan je zo ontslagen worden.

ANDREA

Er moet toch iets zijn dat we kunnen doen?

EEF

We kunnen niets. We zijn niet georganiseerd. En het management weet dat.

Andrea zucht.

Werken uit passie

Met stakingen zijn in de 19de en 20ste eeuw veel werkzekerheid en goede arbeidsomstandigheden afgedwongen. In de strijd tussen arbeid en kapitaal in de industriële economie was het collectief onttrekken van arbeid een krachtig middel. In de huidige economie is er veel meer ambivalentie over nut en legitimiteit van staken (ook al zijn er in het onderwijs, de schoonmaakbranche of recent in het streekvervoer klinkende overwinningen mee behaald), onder meer omdat het in toonaangevende sectoren zoals de creatieve industrieën moeilijk blijkt om zich te organiseren. Flexibilisering en precarisering maken arbeid steeds goedkoper. Bovendien zijn ze moeilijker te beantwoorden met collectieve acties. Degenen die daar belang bij hebben zijn de werkgevers.

De dialoog hierboven is afkomstig uit de pilot van *Fantasies on how to strike*, een project van filmmaker Lisette Olsthoorn en scenarist Julia Jansen. Via de werkzaamheden van de museum-suppoost legt het project de gevolgen van precare arbeid bloot. Suppoosten bevinden zich opvallend vaak in een precare arbeidspositie: tijdelijke contracten zijn steeds meer de norm. Het contrast tussen de evenwichtige uitstraling van het museuminstituut en de onzekerheden waaraan de suppoosten zijn overgeleverd, illustreert precare arbeid. In een heimelijke sfeer, waar de onderhuidse spanning onophoudelijk voelbaar is, toont *Fantasies on how to strike* de onmogelijkheid van verzet van werknemers tegen hun kwetsbare positie.

Suppoosten wordt gevraagd aanwezig maar ook onzichtbaar te zijn. Ze moeten bewaken, maar ook faciliteren. Ze doen daarmee heel ambivalent werk, dat bovendien niet vanzelf- →

sprekend als cruciaal voor de culturele sector wordt gezien. Er is geen publieke erkenning van het belang van hun werk, al helemaal geen prijzen of bonussen, maar wel steeds verslechterende arbeidsomstandigheden die een groot deel van de sector domineren.

Culturele instellingen zijn na de bezuinigingen van 2011 net zo veel blijven produceren als daarvoor. Die productie draait voor een deel op stagiairs, vrijwilligers en zzp'ers. De bereidheid om onderbetaald of voor niets of onder slechte arbeidsomstandigheden te werken is in de culturele sector groot, want werken aan een expositie, festival of film doe je uit passie, niet in de eerste plaats voor een salaris. Die logica wordt door denkers als Miya Tokumitsu en Angela McRobbie kritisch tegen het licht gehouden. Voor kunsthistorica Tokumitsu is 'Do what you love' de onofficiële mantra van onze tijd, een mantra die arbeid onzichtbaar maakt en daardoor (vaak) onbetaald (Tokumitsu 2015). Zolang je doet waar je van houdt, valt publieke erkenning je ten deel, maar via deze logica worden ook het salaris en de arbeidsmarktpositie van werkenden ondermijnd. Angela McRobbie (2016) vat deze in haar term 'passiewerk': arbeid geleverd uit en voor een passie maakt kwetsbaar voor uitbuiting. McRobbie en Tokumitsu constateren bovendien dat deze normen uit de culturele sector worden geëxporteerd naar andere sectoren. In vacatures voor accountants wordt bijvoorbeeld steeds vaker vermeld dat de sollicitant 'passie' moet hebben. En ook op universiteiten worden slecht betaalde en onbetaalde arbeidsplaatsen gangbaarder. Het ethos van de kunstenaar en de normen van de creatieve klasse maken nu ook buiten de creatieve sector arbeid goedkoper. Bovendien ontmantelen deze bij voorbaat verzet.

Werken aan een expositie, festival of film doe je uit passie, niet in de eerste plaats voor een salaris

Van flex naar precariteit

Flex of flexibilisering zijn geen adequate termen voor de verschuivingen die nu plaatsvinden. Flex klinkt te aangenaam en meebewegend: plooibaar, buigzaam. Het doet denken aan hippe dertigers met laptops in koffietentjes in plaats van aan nulurenpersoneel in de schoonmaak, museumsuppoosten of onbetaalde stagiairs in de culturele sector.

De begrippen precariteit en precariseren zijn niet alleen accurater, maar laten ook meer ruimte voor actie en verzet. De termen refereren aan onzekerheid en kwetsbaarheid. Vanuit die kwetsbaarheid kunnen vervolgens nieuwe verbintenissen aangegaan worden: niet op basis van een gelijke positie, maar van een gedeelde ervaring. Het begrip precariteit laat ook zien hoe persoonlijk en politiek dit is. De filosofe Judith Butler (2005) maakt onderscheid tussen de conditie die we delen, *precariousness*, en precariteit, *precarity*: de hiërarchie die we aanbrengen in wie meer of minder kwetsbaar is. Niet iedereen staat even onbezorgd in het leven. Voor de een is een maand minder werk geen punt, voor de ander een kleine ramp die alles op scherp zet. Precariteit is politiek: er is een onderscheid tussen wie terug kan vallen op sociale zekerheid en wie niet, welke lichamen bescherming krijgen en welke naakt blijven. De Duitse filosofe Isabell Lorey (2015) voegde daaraan toe dat precariseren ook een vorm van bestuur is: we worden bestuurd via onzekerheid, via het voelen van onze kwetsbaarheid en de angst kwijt te raken wat we nu hebben.

In precariseren is een werkloze niet werkloos maar zzp'er, verschillende banen tegelijk hebben is geen teken meer van armoede, maar van 'hosselen' of van succesvol opereren in de 'gig-economie' of 'kluseconomie'. Iedereen is onzeker, elkaars concurrent en op zichzelf teruggeworpen. Dit ondermijnt het organiseren van een collectieve actie om gezamenlijk een betere positie te realiseren.

Kwetsbaarheid en onzekerheid

Er zijn veel verschillen tussen precair werkenden. Zo is het moeilijk solidariteit op te bouwen tussen een stagiair bij een tv-omroep die een poos onbetaald kan werken omdat zij kan terugvallen op het vermogen van haar ouders en een suppoost die zich niet durft ziek te melden uit angst te worden ontslagen. Maar toch delen zij ook ervaringen.

Scene – museumzaal – dag

Andrea (25) loopt vrolijk in de richting van haar collega Marga (51), die net haar uniform gladstrijkt.

MARGA
Wat zie jij er goed uit.

ANDREA
Ik heb een vast contract.

MARGA
Oh! Gefeliciteerd.

ANDREA
Dank je. Het lucht enorm op.

MARGA
Snap ik. Je hebt nu zekerheid.

ANDREA
Ja, superrelaxt. Nu kan ik op vakantie deze zomer. Hoe lang werk jij hier nou al?

MARGA
In oktober 21 jaar.

ANDREA
Daar zullen ze blij mee zijn boven.

MARGA
Ik heb me nog nooit ziekgemeld.

ANDREA
Goed van je. Hoeveel uur werk je hier?

MARGA
Ik heb een nulurencontract. Ik ben er even uit geweest met de geboorte van de jongste. Toen kon ik alleen nog zo terugkomen.

ANDREA
Oh. Dat is balen.

MARGA
Tja. Je doet er weinig aan.

Om dat goed in beeld te krijgen, is een scherpere blik op suppoosten belangrijk. Juist omdat in hun geval weinig sprake is van publieke erkenning van het belang van hun werk voor de kunsten kunnen we scherp zien wat precarisering doet en hoezeer de situaties van verschillende precair werkenden op elkaar lijken. Naast een grote groep beveiligers die in musea de functie van suppoost vervullen, wordt het werk van de suppoost uitgeoefend door mensen met zeer uiteenlopende achtergronden, zo blijkt uit ons onderzoek: pas afgestudeerden die binnen hun specialiteit geen baan kunnen vinden, mensen die in de zorg hebben gewerkt, fotografen en grafisch ontwerpers die zichzelf als suppoost verzekeren van een basisinkomen, autonome kunstenaars, en vijftigers die na de crisis hun vaste baan zijn kwijtgeraakt en niets anders dan een baan zoals deze kunnen vinden omdat ze te oud zijn. Zo bezien hebben suppoosten weinig gemeen. Maar ze delen ervaringen van kwetsbaarheid, een gebrek aan publieke erkenning en het gevoel dat verzet onmogelijk is. Vanuit de erkenning van die gedeelde ervaringen kunnen coalities en verzet mogelijk worden.

Het delen van ervaringen van kwetsbaarheid en onzekerheid en deze publiek maken is een goed begin van verzet. Want kwetsbaarheid kost energie en isoleert: mensen voelen zich soms heel eenzaam en angstig in hun dagelijkse strijd. Verbintenissen aangaan vanuit die kwetsbaarheid is een begin van een strategie om daaraan voorbij te komen. Lisette Olsthoorn en Julia Jansen merkten in het werken met de suppoosten aan *Fantasies on how to strike* dat het delen van ervaringen kan helpen om uit een gevoel van isolatie en schaamte te stappen. De spelers, bijna allemaal werkzaam als suppoost, vertelden op verschillende manieren over de kwetsbaarheid van hun lichaam, dat een belangrijke rol speelt in hun werk. Maar dat lijf wordt zowel door bezoekers als door werkgevers niet altijd met respect behandeld. Bezoekers duwen of schoppen hen soms als ze hun zin niet krijgen en werkgevers dwingen hen aan het werk te gaan bij ziekte. Precarisering is in het geheel niet individueel, maar registreert zich wel op het lichaam: in gespannen schouders, pijnlijke voeten of boosheid.

Scene – museumzaal – dag

Marga komt bij Cindy staan.

MARGA
Hoe is het?

CINDY
Comme ci comme ça.

MARGA
Vous parlez Français très bien.

CINDY
Heb je het gehoord? Ze gaan een oefening doen met hoe we moeten handelen als er een terroristische aanslag is.

MARGA
We moeten scherp blijven.

CINDY
Daar ben ik het wel mee eens.

MARGA
Vroeger was het altijd: eigen veiligheid eerst. Maar dat gaan ze veranderen.

CINDY
Echt? Waarom denk je dat?

MARGA
Tijden veranderen, weet je. In Israël zijn allemaal studies gedaan. Het werk van beveiligers is niet meer wat het is geweest.

CINDY
Als er hier iemand met een geweer binnenkomt dan ben ik weg. Of ik doe alsof ik dood ben.

MARGA
Ze gaan straks met glatte gezichten zeggen dat we voor de bezoekers moeten springen.

CINDY
Het zou me niet verbazen, weet je dat.

Musea kunnen niet bestaan zonder deze kwetsbare lichamen waarop de onzekerheid zich aftekent. Zonder het werk van de suppoost, de onbetaalde stagiair, de onderbetaalde schoonmaker en de festivalvrijwilliger komt de culturele sector tot stilstand. Naar aanleiding van het maken van de film en als onderdeel van *Fantasies on how to strike* als project is een randprogramma georganiseerd met de ervaringen van de suppoosten als beginpunt voor een gesprek waarin ook andere precair werkenden hun ervaringen kunnen delen. Bij een eerste avond in Pakhuis de Zwijger, waar ook de pilot van de film werd vertoond, werd zo een persoonlijk en soms ook intiem gesprek mogelijk over kwetsbaarheid, het gevoel niet erkend te worden en de stress van het omgaan met onzekerheid. De deelnemers aan de gesprekken deelden de opluchting daar te kunnen spreken over hun ervaringen en zo kon de vraag worden gesteld of we zo bestuurd willen worden: willen we zo met elkaars lichamen en arbeid omgaan? Of gaan we staken? •

De pilot van *Fantasies on how to strike* is te bekijken via www.lisetteolsthoorn.com/fantasies-on-how-to-strike/

Literatuur

- Butler, J. (2005) *Precarious life: the powers of mourning and violence*. New York: Verso.
- Lorey, I. (2015) *State of insecurity: government of the precarious*. New York: Verso.
- McRobbie, A. (2016) *Be creative! Making a living in the new culture industries*. London: Polity Press.
- Tokumitsu, M. (2015) *Do what you love and other lies about success and happiness*. New York: Regan Arts.

Marguerite van den Berg is universitair hoofddocent sociologie aan de Universiteit van Amsterdam

Lisette Olsthoorn is kunstenaar en filmmaker

Julia Jansen is scenarioschrijver